

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Introduksjon.....	2
1.1 Bakgrunn for valg av tema.....	2
1.2 Problemstilling og metode.....	3
1.3 Hva er en «tyskerjente»?.....	4
1.4 Tidligere forskning.....	6
1.5 Kontekst.....	8
Kapittel 2: Behandlingen av «tyskerjentene» etter krigen.....	12
2.1 Straffebehov og forskjellige syn på «tyskerjentenes» handlinger.....	12
2.2 Befolkningens og myndighetenes rolle.....	13
2.3 Gatejustis - skamklipping og holdninger.....	14
2.4 Internering.....	18
2.5 Utvisning og fratatt statsborgerskap.....	23
2.6 Den symbolske betydningen av seksualitet og det å straffe kvinner ved å klippe håret av dem.....	25
Kapittel 3: Konklusjon.....	29
Litteratur.....	32

«Forholdene gjør det umulig å ta sterke represalier fra norsk side så lenge tyskerne er herrer i landet. Men det blir en forferdelig pris de kvinner får betale for resten av sin levetid, som ikke avviser tyskerne» - Toralv Øksnevad mai 1941.¹

1. Introduksjon

«Tyskerjente» eller «tyskertøs» er noe de fleste av oss har hørt om, men som få vet mye om. «Tyskerjenter» beskriver kvinner som hadde hatt et forhold til en eller flere tyske soldater under krigen, i form av vennskap, kjærlighet eller seksuelle forhold. Selv om kvinners handlinger ikke var ulovlig i en rettslig forstand, ble de ofte ansett som umoralsk og forrædersk. Etter andre verdenskrigs slutt, fikk kvinner gjennomgå både fra befolkningen i samfunnet, men også fra myndighetene. Dette gjelder for de fleste okkuperte land under krigen, inkludert Norge og Frankrike. I disse landene ble «tyskerjentene» ofre for tiltak fra myndighetene. Dette var tiltak som internering, tap av statsborgerskap, tvangsutsendelse fra landet og tap av rettigheter. Men de var også ofre for gatejustis fra en sint befolkning i form av skamklipping, sosial utfrysning og verbal trakassering. I denne oppgaven skal vi se på hvordan «tyskerjentene» ble straffet i de to landene, og undersøke om de ble behandlet på ulike måter. Vi skal også finne ut av hvorfor de ble behandlet som de ble.

Begrepene «tyskerjente» og «tyskertøs» er svært negativt ladd og har nedsettende aspekter. Likevel velger jeg å bruke begrepet «tyskerjente» i denne bacheloroppgaven. Dette uten anførselstegn for lettere lesning.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Jeg valgte å skrive om behandlingen av tyskerjentene under og etter andre verdenskrig fordi jeg synes det er et interessant og viktig tema. Før jeg startet med dette arbeidet visste jeg ikke så mye om hvordan tyskerjentene ble behandlet under og etter krigen. Jeg hadde hørt om skamklipping og at de til en viss grad ble fryst ut av samfunnet. Men lite visste jeg om myndighetenes rolle. Jeg tenkte at det ville være interessant å se på Norge i forhold til et annet okkupert land for å få et større bilde av hvordan kvinner som hadde hatt forhold til tyskerne ble behandlet som gruppe. Valget falt da på Frankrike. Etter å ha lest og fordypet meg i dette temaet må jeg si at jeg har lært utrolig mye om det på kort tid. Jeg ble overrasket over hvordan både befolkningen for øvrig,

¹ Kåre Olsen, *Da freden brøt løs - norske myndigheters behandling av tyskerjenter*. Oslo 1999: 275

men også myndighetene behandlet disse kvinnene. Det at det ikke er så lenge siden, gjorde at jeg ble mer nysgjerrig og ville dykke dypere ned i temaet. Det har til tider vært vond lesning, men viktigheten av det hele er nødvendig å få frem. Det er grunnen til at jeg ville skrive en bacheloroppgave om nettopp dette temaet.

1.2 Problemstilling og metode

Hvordan ble tyskerjentene straffet etter andre verdenskrig i Norge og i Frankrike? Behandlet de to ulike landene denne gruppen forskjellig, og i så fall; på hvilken måte? Og hvorfor ble de behandlet som de ble?

Jeg mener denne problemstillingen er svært relevant, spesielt med tanke på hvor viktig det er å se tilbake på tiden under og etter andre verdenskrig. Dette er et tema det har blitt fokusert på og skrevet mye om, men det er også en god del som gjenstår. Det er et tema som har blitt mer belyst i nyere tid, fra 1980-tallet og til i dag. Det er viktig å fremheve hvordan mennesker, i dette tilfellet tyskerjentene, opplevde hendelsene under og etter krigen, og hva eller hvem som sto bak. En god måte å gjøre dette på kan være å sammenligne to tidligere okkuperte land, altså Norge og Frankrike, med fokus på en spesiell gruppe i samfunnet, nemlig de såkalte tyskerjentene. For å besvare spørsmålene i problemstillingen skal jeg ta for meg noen argumenter:

- Internering, tap av statsborgerskap og tvangsutsendelser av tyskerjentene i Norge - sett på som en straff utenfor straffeloven.
- Tyskerjenter blir «syndebukker» for okkupasjonen. Befolkningen og myndighetenes sinne går utover tyskerjentene.
- Skamklipping av tyskerjenter ikke bare straff, men også i stor grad en symbolsk handling.

I denne oppgaven skal jeg finne ut om det var forskjeller i måten tyskerjentene ble straffet på i Norge og i Frankrike. Jeg skal undersøke hvordan de ble behandlet av myndighetene og av befolkningen. Flere historikere hevder at internering, tap av statsborgerskap og tvangsutsendelser av tyskerjenter i Norge ble sett på som en straff utenfor straffeloven. Dette skal bli undersøkt gjennom å drøfte ulike historikers forskning på feltet. Myndighetene i Norge kom opp med provisoriske anordninger som ga hjemmel til å utføre disse handlingene. Var dette da straff utenfor straffeloven? Fungerte tyskerjentene som «syndebukker» for okkupasjonen? Og hvorfor ble de i så

fall det? Noen historikere hevder også at gatejustis i form av skamklipping var symbolsk. På hvilken måte? Og hvorfor? Dette skal jeg undersøke ved bruk av komparativ metode. Jeg har valgt denne metoden fordi ved å sammenligne to land som begge var okkupert under krigen, kan det bli enklere å se de ulike sidene ved straff av tyskerjentene, og om det da var forskjeller og likheter.

Videre i oppgaven skal jeg definere begrepet tyskerjente, før jeg deretter skal redegjøre for tidligere forskning, hvor jeg dermed presenterer kildene jeg har brukt. Videre går redegjørelsen over på konteksten rundt Norge og Frankrike under og etter okkupasjonen. I kapittel 2 blir fokuset på behandlingen av tyskerjentene etter krigen, hvor jeg skal drøfte straffebehov og forskjellige syn på tyskerjentenes handlinger. Deretter skal jeg diskutere befolkningens og myndighetenes rolle før jeg går videre over på gatejustis i form av skamklipping og hvilke holdninger som rådet i samfunnet. Drøftingen går deretter over på internering, utvisning og fratatt statsborgerskap, før jeg til slutt i kapittelet skal se på den symbolske betydningen av seksualitet og det å straffe kvinner ved å klippe håret av dem. Her blir det også rettet et fokus på hvilken måte straff av tyskerjenter passer inn i oppgjøret med nazisme. Konklusjonen kommer i kapittel 3, i tillegg til at det skal rettes et lite fokus på videre forskning.

1.3 Hva er en «tyskerjente»?

Pedersen definerer en tyskerjente som «en kvinne som hadde, eller ble ansett for å ha, privat omgang med en mann i tysk tjeneste i løpet av okkupasjonen eller det etterfølgende året».² Han nevner også at noen ble sett på som en tyskerjente dersom det gikk rykter om at de var sammen med tyskerne. Uansett risikerte de å bli møtt av samme nådeløse behandling fra privatpersoner, men også fra myndighetene. I samtiden ble kvinnene stemplet som tyskerjente så lenge mannen var i tysk tjeneste. Papendorf argumenterer for at tyskerjentene ble sett på som en gruppe som ble stemplet som løsaktige og delvis som prostituerte.³

Når det kommer til antall tyskerjenter i Norge, er det vanskelig å angi noe sikkert tall. Dette har sammenheng med at det er vanskelig å definere hva en tyskerjente er. Noen ble beskyldt for å være en tyskerjente bare for å ha smilt til en tysker, eller å ha blitt sett sammen med dem. Olsen hevder at under og like etter krigen ble det født

² Terje A. Pedersen, *Vi kalte dem tyskertøser*. Oslo 2012: 18

³ Knut Papendorf, *Siktet som tyskertøs*. Oslo 2015: 191

mellom 10 000-12 000 «tyskerbarn», altså barn med norsk mor og tysk far. Ut ifra dette antar man at det var langt flere tyskerjenter. Hvis en regner at en av ti tyskerjenter fikk barn med en tysk soldat, tilsier det at det var minst 100 000 tyskerjenter i Norge i denne perioden.⁴ Disse tallene er likevel usikre ettersom det er basert på antakelser. Når det kommer til skamklipping finner vi bevis på rundt 40 stykker, men også her er det nok store mørketall.

Virgili hevder at tyskerjentene i Frankrike ble sett på som kollaboratører ved at de var sammen med tyskerne. Også her er det vanskelig å anslå noe antall av tyskerjenter. Likevel kan vi se på antall skamklippinger, som er antatt å ha vært over 20 000.⁵ Pedersen hevder at det ble født nesten dobbelt så mange tyskerbarn per kvinne i Frankrike som i Norge, og at omtrent 200 000 franske barn hadde en okkupasjons soldat som far.⁶ Befolkningen i de okkuperte landene hadde ofte sterke fordommer mot tyskerjentene både under og etter krigen. I de illegale avisene kunne man lese om hatsk stemning⁷ og både motstandsfolk, befolkningen for øvrig og myndighetene hadde sterke fordommer mot denne gruppen kvinner. Stemningen overfor tyskerjentene var kjølig, noen ganger direkte fiendtlig, kommer det fram fra en undersøkelse blant alle kommunene i Norge på denne tiden. Befolkningen i Frankrike og i Norge var sinte fordi de mente at disse kvinnene hadde hatt det bedre under okkupasjonen enn mange andre, ved at de blant annet hadde mottatt penger, mat, drikkevarer og sigaretter av dem.⁸ Dette ble reflektert i avisene etter krigen, hvor befolkningen ikke lenger la bånd på seg når det kom til å si hva de mente. En mening som rådet sterkt i tiden under og etter okkupasjonen var at tyskerjentene ikke var av de smarteste, og at de rett og slett var dummere enn resten av befolkningen. Dette bekreftet politilegen og psykologen Augusta Rasmussen i 1947 når hun konkluderte i sin undersøkelse at «omtrent alle tyskerjenter var mer eller mindre åndssvake».⁹ Dette kan tenkes å si mer om holdningen til det offentlige, enn til selve resultatene når det kom til intelligensnivået til jentene. Denne forskningen var det nemlig myndighetene som sto bak, noe som tyder på at de oppfattet kvinnene som annerledes. Det ble også gjort forsøk på å teste kvinnenens IQ. Ørnulf Ødegård, overlege ved Gaustad asyl beskrev dem som blant annet

⁴ Pedersen 2012: 19

⁵ Fabrice Virgili, *Shorn women*. New York 2002: 24, 50

⁶ Pedersen 2012: 156

⁷ Papendorf 2015: 23

⁸ Pedersen 2012: 63, 64

⁹ Ibid: 64

«asociale psykopater - delvis endog likefrem sinnssyke».¹⁰ Han kom også frem til at de tyskerne som hadde fått barn med norske kvinner var mindre intelligente, ettersom de «hadde tatt til takke med svakt begavede piker».¹¹ Dette passet bra med London-regjeringens ønske om å få disse kvinnene til å fremstå som noen få, usympatiske avvikere. De hevdet at tyskerjentene var sammen med tyskerne fordi «de er umoralske, tiltrekkes av uniformer og har et sykkelig erotisk begjær».¹² Også i Frankrike ble tyskerjentenes oppførsel forklart ved at det var på grunn av deres kvinnelige natur.¹³ Det er også viktig å huske på at de som ble beskyldt for å være tyskerjenter ikke alltid var de som hadde hatt forhold til tyskerne, men at det også var kvinner som var politiske eller økonomiske kollaboratører. Dette skillet kan være noe diffust, ettersom kvinner som hadde forhold til tyskerne ofte ble sett på som kollaboratører, selv om det ikke var i politisk eller økonomisk forstand.

1.4 Tidligere forskning

Før 1980 var tyskerjenter lite forsket på. Dette med unntak av de mentale undersøkelsene gjort av dem rett etter krigen. I 1979 kom juristen Johannes B. Andenæs ut med boka «Det vanskelige oppgjøret», hvor han undersøker rettsoppgjøret i Norge etter krigen. Han fokuserer i hovedsak på landssvikanordningen av 15. desember 1944, men nevner også tyskerjentene. Han hevder, i likhet med daværende rikspolisjef Andreas Aulie, at interneringen i Norge ble brukt utelukkende som beskyttelse for kvinnene, noe han gjenga i sin bok uten videre spørsmål.¹⁴ På 1980-tallet ble temaet mer sentralt, og utover på 1990-tallet ble temaet løftet videre frem ved at blant andre arkivar Kari Helgesen undersøkte kvinner «siktet som tyskertøser» i Molde. Hun konkluderte her med at disse tyskerjentene hadde svakere bakgrunn enn de fleste nordmenn.¹⁵ Førstearkivar ved Riksarkivet Kåre Olsen er en av de mest sentrale historikerne når det kommer til behandlingen av tyskerjentene under og etter krigen i Norge. I 1998 kom han ut med boka «Krigens barn» som handler om krigsbarna og deres mødre, og tyskerjentene for øvrig. Her viser han at denne gruppen kvinner i stor grad var rettsløse når freden kom. Likevel fremhever han også myndighetenes side, og

¹⁰ Ibid: 68

¹¹ Ibid: 68

¹² Ibid: 68, 39, 40

¹³ Virgili 2002: 33

¹⁴ Baard H. Borge & Lars-Erik Vaale, *Grunnlovens største prøve*. Oslo 2019: 222

¹⁵ Papendorf 2015: 55

hvor vanskelig det var å ta beslutninger i kaoset som rådet etter krigen. Året etter undersøkte han videre på norske myndigheters behandling av tyskerjenter. Her hevder han at myndighetene kan ha gått imot et av de mest sentrale rettsprinsippene i Norge, det at ingen skal straffes uten dom, og ingen dømmes uten lov. Han undersøkte også om de provisoriske anordningene som ble brukt som hjemmel for internering bare var formelle påskudd for å kunne straffe kvinnene. Han hevder også at det var forståelig at mange reagerte følelsesmessig ved å se tyskerjentene sammen med tyskerne.¹⁶

På 2000-tallet ble temaet forsket videre på. I 2002 ga historiker Fabrice Virgili ut boka «Shorn women», som trolig er en av de mest sentrale når det kommer til skamklipping av tyskerjenter i Frankrike. Han skriver at denne praktiseringen ikke bare var en straff, men også symbolsk ved at mennene i samfunnet tok tilbake kontrollen over kvinnenens seksualitet. Han argumenterer dermed for at dette var en renselsesprosess.¹⁷ I 2005 kom historiker Tony Judt ut med boka «Postwar - A history of Europe since 1945». Her argumenterer han for at hevn mot kvinner var en måte å komme over personlig og kollektiv maktesløshet på. Han hevder også at myndighetene i både Norge og i Frankrike prøvde å advare mot å samarbeide med tyskerne, og at dette ville bli hardt straffet etter krigen. Han hevder at det kan diskuteres om Vichy-regjeringen i Frankrike var den største kollaboratøren av dem alle.¹⁸

I 2012 kom historiker Terje Andreas Pedersen ut med boka «Vi kalte dem tyskertøser». Her diskuterer han hvem disse kvinnene var, hvordan de ble behandlet og hvilken rolle myndighetene hadde. Han tar blant annet for seg hvordan internering ble sett på som straff. Likevel fokuserer han også på at det vil være en forenkling å hevde dette, ettersom myndighetene også ønsket å gjøre gode samfunnsborgere ut av dem.¹⁹ I samme år kom historiker Keith Lowe ut med boka «Råskapens Europa», hvor han blant annet analyserer det symbolske aspektet ved skamklipping som straff. Han konkluderer, i likhet med Virgili, at straffen var symbolsk i den forstand at menn skulle ta tilbake kvinnenens seksualitet og dermed sin eiendom ved å klippe håret av dem. I 2015 kom forsker og jurist Knut Papendorf ut med boka «Siktet som tyskertøs». Han argumenterer også for at internering ble brukt som en straff utenfor straffeloven, men undersøker i større grad politiets og helsemyndighetenes rolle. Han hevder at tyskerjentene var en forsvarsløs gruppe i samfunnet som ble utsatt for kvasi-

¹⁶ Olsen 1999: 279

¹⁷ Virgili 2002: 78

¹⁸ Tony Judt, *Postwar – A history of Europe since 1945*. New York 2005: 45

¹⁹ Pedersen 2015: 96

strafferettslige sanksjoner. ²⁰ I 2016 kom historiker Monica Waage Johannessen ut med boka ««Tyskertøsene» - Myndighetenes behandling og befolkningens reaksjoner». Her drøfter hun hvordan tyskerjentene ble møtt av myndighetene og av befolkningen. Det nyeste bidraget når det kommer til dette temaet er i skrivende stund «Grunnlovens største prøve» av statsviter Baard Herman Borge og historiker Lars-Erik Vaale som ble utgitt i februar 2019. Her undersøker de i hovedsak den rettslige siden av rettsoppgjøret. De diskuterer blant annet om norske kvinner som hadde hatt et eller flere forhold til tyskerne ikke kvalifiserte til noen straff fra det offentlige side, men at de likevel ble rammet av det Johannes B. Andenæs kaller «rettsoppgjøret i videre forstand». ²¹ De er dermed enige med Kåre Olsen i at myndighetene brøt med grunnleggende prinsipper når det kommer til det vi forbinder med rettsstaten. De hevder at både Norge og Frankrike tydde til bestemmelser som var tilbakevirkende, men at de kamuflerte det ved hjelp av juridiske og administrative triks. De kritiserer også blant andre Johannes B. Andenæs og riksadvokat Andreas Aulie ettersom de ikke hadde nevneverdige betenkeligheter på Grunnlovens vegne. ²²

1.5 Kontekst

Norge under okkupasjonen

Norge var i perioden 1940 til 1945 okkupert av tyskerne. Den norske befolkningen prøvde å tilpasse seg de nye omstendighetene, samtidig som enkelte støttet okkupasjonsmakten, selv om de som oftest ikke støttet NS-partiet. De fleste deltok likevel ikke aktivt i motstandsarbeid. Det var harde kår under krigen, og befolkningen opplevde blant annet matmangel og rasjonering. Regjeringen flyktet fra landet, og det ble opprettet en eksilregjering i London. Tyskernes tilstedeværelse ble for mange en del av den nye hverdagen. I 1941 sendte lovlige norske myndigheter ut en sterk advarsel til kvinner i det okkuperte Norge om at de måtte holde seg unna okkupasjonsmakten. Dette skjedde gjennom en radiosending fra eksil-regjeringen i London. Allerede under krigen advarte de norske myndighetene om at det ville bli konsekvenser etter krigen for de som innledet forhold til tyskerne. Likevel var det mange nordmenn som lot seg lokke av okkupasjonsmaktens tilbud om lukrativt arbeid med bedre lønn. Flere nordmenn fikk dermed jobb hos tyskerne, så de kunne forsørge familien. Det var også de som jobbet

²⁰ Papendorf 2015: 178

²¹ Borge & Vaale 2019: 222

²² Ibid: 298

for selve profitten, eller fordi de støttet NS-partiet. Det sier seg da selv at mange kvinner fikk daglig kontakt med tyskerne, som etterhvert kan ha utviklet seg til andre typer forhold. Dette både med tanke på vennskap, arbeidsforhold, men også intime forhold som førte til at mange ble kjærester.

Frankrike under okkupasjonen

I 1940 ble Frankrike okkupert av tyskerne. I motsetning til i Norge, hvor regjeringen flyktet til London, undertegnet Philippe Pétain en fredsavtale med Tyskland. Denne regjeringen holdt til i Vichy, den delen av Frankrike som ikke var okkupert frem til 1942. Frankrike, som alle andre okkuperte land under krigen, opplevde også en ny hverdag. Synet av tyskere i gaten ble normalt, og mange opplevde fattigdom og sult. Mennene ble sendt bort i krig, og kvinnene fikk andre oppgaver enn før, som å forsørge familien økonomisk. I noen tilfeller var hverdagen så vanskelig at kvinner måtte tilby seksuelle tjenester i bytte mot mat eller klær.²³ Også i Frankrike tilbød tyskerne mer attraktivt arbeid, og en god del menn og kvinner begynte dermed å jobbe for dem.²⁴ Som i Norge, førte dette til at kvinner fikk daglig kontakt med tyskerne.

Frigjøringsfasen i Norge

8. mai 1945 ble Norge befridd fra tyskerne, og denne dagen markerer starten på etterkrigstiden i Norge. Allerede under okkupasjonen arbeidet London-regjeringen med hvordan de skulle ta fatt i rettsoppgjøret. De advarte det norske folk om å melde seg inn i NS og mot kollaborasjon. Etter krigen sto regjeringen foran en stor oppgave, nemlig å straffe de som hadde støttet tyskerne. Eksil-regjeringen kom opp med flere provisoriske anordninger under krigen, blant annet landssvikanordningen av 15. des 1944 (senere avløst av lov av 21. februar 1947)²⁵. Dette for å gjennomføre rettsoppgjøret mer effektivt, men også for å straffe folk som ikke hadde gjort noe som var i strid med straffeloven, som for eksempel å melde seg inn i NS.

I Norge ble de fleste NS-medlemmer dømt i retten, selv om de var passive. Andenæs beskriver perioden rett etter frigjøringen som et kaos med massearrestasjoner av NS-medlemmer og andre landssvikere. I Oslo ble flere hundre arrestert uten ordre fra politiet.²⁶ Borge og Vaale beskriver at det var en uforsonlig «isfrontmentalitet» som

²³ Judt 2005: 43

²⁴ Virgili 2002: 13

²⁵ Johannes B. Andenæs, *Det vanskelige oppgjøret*. Oslo 1979: 136

²⁶ Andenæs 1979: 136, 80

forlangte at alle landssvikere skulle få strenge straffer og at denne tankegangen lenge var dominerende. Her spilte blant annet radio og aviser sentrale roller. De var med på å piske opp stemningen, noe vi ser et eksempel på i starten av denne oppgaven med Toralv Øksnevads sterke advarsel, som ble gjort fra en radiosending i London. I tillegg til det offentlige rettsoppgjøret, ble det gjennomført personlige hevnaksjoner, som for eksempel skamklipping av kvinner som hadde hatt forhold til de tyske soldatene under okkupasjonen.²⁷ De norske myndighetene gjeninnførte også dødsstraff for å straffe de verste forbryterne.

London-regjeringens lovgivningsmyndighet har i ettertid vært et omdiskutert tema, noe som kan knyttes til de provisoriske anordningene, ettersom de kan ha vært i strid med Grunnloven, da spesielt med §97 om tilbakevirkende kraft.²⁸ Tyskerjentene hadde ikke brutt norsk lov ved å innlede forhold til tyskerne, men det stoppet ikke myndighetene og befolkningen for øvrig i å la det få konsekvenser etter frigjøringen. Myndighetene brukte provisoriske anordninger som hjemmel til å internere tyskerjenter, da spesielt beskyttelsesanordningen av 26. februar 1943 og smitteanordningen av 12. juni 1945.²⁹ Myndighetene endret også loven som førte til at kvinner som giftet seg med tyskere mistet statsborgerskapet sitt og ble utvist til Tyskland. Dette startet først som en provisorisk anordning i 1945 til Stortinget vedtok det som lov i 1946. Dette er også i strid med Grunnlovens §97 om tilbakevirkende kraft. Myndighetene forårsaket også at mange tyskerjenter mistet arbeidet sitt, eller ble tvunget til å si opp. Olsen hevder at norske myndigheter var i en ganske spesiell situasjon etter fem års okkupasjon. Han skiller mellom tre ulike typer oppgjør; selve rettsoppgjøret med straff av landssvikere i form av kollaboratører og NS-medlemmer, et folkelig oppgjør i form av skamklipping, og til slutt et tredje oppgjør i form av straff av tyskerjentene. Dette siste oppgjøret ble gjennomført av offentlige norske myndigheter på ulike plan, men foregikk uten ordinære rettslige former.³⁰ Det er dette Andenæs definerer som «rettsoppgjøret i videre forstand». Med en befolkning på rundt tre millioner ble 55 000 NS-medlemmer brakt for retten, sammen med nesten 40 000 andre. Her fikk 17 000 kvinner og menn fengselsstraff og 30 fikk dødsstraff, hvor 25 faktisk ble utført.³¹

²⁷ Borge & Vaale 2019: 61

²⁸ Andenæs 1979: 113

²⁹ Papendorf 2015: 37, 38

³⁰ Olsen 1999: 286, 285, 291

³¹ Judt 2005: 45

Frigjøringsfasen i Frankrike

Frankrike ble frigjort fra tyskerne i 1944. Her ble ikke hele landet frigjort samtidig, som i Norge, men regioner ble frigjort del for del. Frigjøringen tok med andre ord lengre tid i Frankrike enn den gjorde i Norge. Under krigen hadde Charles de Gaulle fått større oppslutning, og hans autoritet ble anerkjent etter frigjøringen. Han sto da i spissen for å lede Frankrike gjennom det som skulle bli starten på etterkrigstiden i landet. Mange kollaboratører ble brakt for retten og dømt under Artikkel 75 i straffeloven av 1939 for å ha samarbeidet med fienden. Det som ble vanskelig her er at mange av de som ble brakt for retten ikke hadde jobbet direkte for tyskerne, men under Vichy-regimet og dermed en legitim regjering. Et annet problem var at omtrent tre fjerdedeler av dommerne under rettssakene av kollaborasjon i Frankrike selv hadde vært ansatt av Vichy-regjeringen, altså selv vært kollaboratører. Ifølge Judt ble 94 av hver 100 000 dømt til fengsel for krigsforbrytelser. De fleste ble løslatt i 1947. I perioden 1944 til 1951 ble 6 763 dømt til døden for forræderi og relaterte lovforbrytelser, hvorav 791 ble utført. Den straffen som flest franske kollaboratører ble dømt til var «nasjonal degradering» introdusert 26. august 1944, som 49 723 franske kvinner og menn ble dømt til.³² Frankrike hadde med andre ord en annen linje i forhold til straff enn det Norge hadde, ettersom de bare straffeforfulgte de personene som hadde hatt ledende verv i de nazistiske partiene.³³ Ved siden av denne typen straff, altså i form av et rettsoppgjør, ble mange også straffet av befolkningen for øvrig.

I motsetning til i Norge, kunne tyskerjentene i Frankrike bli dømt til skamklipping i retten for å ha hatt forhold til tyskerne. Kvinnene kunne bli anklaget for fire ulike typer kollaborasjon; politisk, økonomisk, personlig eller for angiveri. Seksuell kollaborasjon kunne i retten bli definert som å «indirekte hjelpe Tyskland».³⁴ Etter frigjøringen presset spesielt venstresiden på for en systematisk rensning av kollaboratører. Det var da mange sinte franskmenn som tok ansvaret i egne hender, og straffet selv de som de så på som kollaboratører. De utførte skamklipping av tyskerjenter, men også henrettelser. Etter den første tiden etter frigjøringen gikk det gradvis over til mer rettslige former for oppgjør. Debatten over kollaborasjon og hvilke straffer kollaboratørene skulle få, fortsatte å dele landet i flere tiår senere, delvis fordi noen av de verste voldshandlingene mot franske jøder var styrt og organisert av Vichy-

³² Ibid: 44, 45

³³ Borge & Vaale 2019: 157

³⁴ Virgili 2002: 11, 9

regjeringen, og ikke av okkupasjonsmakten.³⁵ Et fransk uttrykk som blir brukt i forbindelse med straff av tyskerjenter er «horisontale kollaboratører» og refererer til kvinner som hadde ligget med tyske soldater og som ble ansett for å være forrædere.³⁶ Dette begrepet kommer fra at domstolene i Frankrike måtte utvikle en ny rettspraksis for å kunne straffe de kvinnene som de så på som tyskerjenter.³⁷ Andre uttrykk som blir brukt er «épuration» som referer til «rensning» og «tonte» som betyr å klippe håret av kvinner.³⁸ Det er også verdt å nevne FFI, som står for Forces Francaise de l'Interieur, og var en separat hær inne i landet. De var en sammenslåing av alle de viktigste motstandsgruppene i Frankrike som kjempet mot tyskerne fra innsiden.³⁹

I det neste kapittelet skal fokuset ligge på behandlingen av disse kvinnene etter krigen, hvor straffebehov og forskjellige syn på tyskerjentenes handlinger skal diskuteres.

2. Behandlingen av tyskerjentene etter krigen

Etterhvert som de okkuperte landene ble frigjort, kunne endelig myndighetene i de ulike landene ta et oppgjør med de som hadde støttet okkupasjonsmakten og som fortjente å bli straffet. I Norge ble noen straffet ut ifra straffeloven, mens andre ble dømt etter Landssvikanordningen. I Frankrike kunne kollaboratører bli stilt for retten og dømt etter Artikkel 75 i straffeloven av 1939, enten kollaborasjonen var av økonomisk, politisk eller personlig art. Likevel gikk myndighetene også utenom disse lovene for å få dømt de som de mente fortjente å bli straffet. I Norge opplevde tyskerjentene å bli internert, miste statsborgerskapet sitt og bli sendt ut av landet. Dette skjedde til tross for at de ikke hadde brutt norsk lov. Det var likevel ikke bare myndighetene som sto bak straff av tyskerjentene. Også en sint befolkning med forventninger om at tyskerjentene skulle bli straffet, tok noen ganger saken i egne hender dersom de mente at myndighetene ikke gjorde nok.

2.1 Straffebehov og forskjellige syn på tyskerjentenes handlinger

For det første er det relevant å diskutere hvorfor det fantes et sterkt behov for straff etter

³⁵ Robert R. Palmer, Joel Colton & Lloyd Kramer, *A history of Europe in the modern world*. New York 2014: 903

³⁶ Keith Lowe, *Råskapens Europa*. London 2012: 189

³⁷ Françoise LECLERC et Michèle WEINDLING 1995: 4

³⁸ Virgili 2002: 4

³⁹ Lowe 2012: 194

okkupasjonen. I begge land var det utstrakt brutalitet under okkupasjonen i form av fengsling, tortur, undertrykkelse, gisseldrap og flere tusen forbud. Det kan derfor tenkes at det å se menn og kvinner «vanke» med medlemmer av det tyske terrorregime førte til at de ble sett på som forrædere. I Norge var eksilregjeringen helt tydelig på at Quisling-regjeringen og tysk okkupasjon var ulovlig, og at befolkningen måtte gjøre så godt de kunne i å vise motstand, og hvertfall ikke støtte dem. Det var likevel mange som ikke fulgte disse ordrene, ved at de blant annet jobbet for fienden og hadde kontakt med dem. I både Frankrike og Norge, og i andre okkuperte land, var det mange som profiterte av slike vennskap med de tyske soldatene ved å få mat, sjokolade og alkohol. Selv om dette kan sees på som småting, betydde det mye under krigen hvor hverdagen i stor grad besto av rasjonering. Det at kvinner kan ha opptrådt selvbevisste og stolte for å ha vært sammen med personer i en maktposisjon, kan på denne måten ha skapt et enormt sinne mot disse landssvikerne.

I Norges tilfelle var det etter frigjøringen stort sett de store politiske kollaboratørene som ble stilt for retten. Men likevel ble også tyskerjentene straffet, samtidig som at mange menn som hadde jobbet for tyskerne ikke fikk noen problemer. Grunner til dette kan være at det var mange som hadde jobbet for tyskerne, og at myndighetene dermed ikke hadde kapasitet til å straffe alle. Menn hevdet også at de måtte jobbe for å forsørge familien, og at de dermed ikke hadde annet valg enn å jobbe for tyskerne. Det sterke behovet for straff gikk dermed utover tyskerjentene.

I Frankrike ble intime forhold tolket som en form for kollaborasjon på lik linje med politiske og økonomiske kollaboratører. Tyskerjenter ble dermed straffet av myndighetene på samme måte som de som ble dømt for «landssvik» i Norge. I Norge ble de fleste NS-medlemmer dømt i retten for «landssvik», også de som var passive. En forskjell mellom de to landene er dermed at tyskerjenter ikke kunne bli dømt på lik linje med politiske og økonomiske kollaboratører i Norge. Likevel ble det også her sett på som kollaborasjon å ha intime forhold med tyskerne, selv om de på grunnlag av dette ikke kunne dømmes i retten.

2.2 Befolkningens og myndighetenes rolle

Myndighetene hadde et sterkt ønske om å imøtekomme straffebehovet som rådet i samfunnet. I Norges tilfelle var London-regjeringen med på å piske opp stemningen, og dermed med på å bygge opp om forventningene til at tyskerjentene skulle straffes

etter okkupasjonen. I forhold til selvjustis fra befolkningen, ser det ut til at myndighetene ikke gjorde nok for å stoppe det. Dette ser vi blant annet ved at myndighetene kom ut med advarsler til befolkningen om å være forsiktige med sine reaksjoner overfor kvinner som bare hadde hatt ett forhold til en enkelt tysker. Dette gir inntrykk av at dersom kvinnen hadde hatt flere forhold med okkupasjonsmakten, var det greit for befolkningen å straffe kvinnen i form av gatejustis. De som hadde hatt mer enn ett forhold til en tysker, ble kategorisert av rikspolitisjef Andreas Aulie som henholdsvis prostituerte, kriminelle eller landssvikere. Olsen hevder at selv om tyskerjentene ikke hadde brutt noen lov, synes det som om politi og påtalemakt ga sin aksept til at befolkningen tok seg til rette i sine voldelige oppgjør med antatte tyskerjenter.⁴⁰ Likevel tok myndighetene offisielt avstand fra enhver form for selvjustis. Olsen argumenterer videre for at forventningene om straff var så inngrodd i både befolkningen og myndighetene, at også politiet trodde det var straffbart å være tyskerjente.⁴¹ Dette ser vi eksempel av i Molde, ved at kvinner ble arrestert av politiet på grunnlag av at de var mistenkte for å være tyskerjenter.⁴²

I Frankrike ble flere tusen antatte tyskerjenter direkte lynsjet av befolkningen under og etter frigjøringen.⁴³ Vichy-regjeringen var også med på å skape holdninger om at kvinnen var den som skulle være i hjemmet og støtte sin ektemann, og at den viktigste rollen en kvinne hadde var morsrollen. Det ble på denne måten sett på som et enormt svik at kvinner innledet forhold til den tyske okkupasjonsmakten. Likevel ble få tyskerjenter straffet, ettersom myndighetene behandlet sakene individuelt. Mange slapp på denne måten unna myndighetene, men ikke befolkningen. Sett på den andre siden, var både FFI og politiet aktive i gatejustis i form av skamklipp, spesielt i den første fasen av frigjøringen.⁴⁴ Dette kan dermed ha påvirket den antatte legitimeringen av straff i form av gatejustis.

2.3 Gatejustis- skamklipping

Både i Frankrike og i Norge opplevde tyskerjentene pryl, sosial utfrysning, verbal trakassering, mishandling og skamklipping. En sint befolkning med et sterkt straffebehov ønsket at tyskerjentene måtte betale en pris for deres nære forhold til

⁴⁰ Kåre Olsen, *Krigens barn*. Oslo 1998: 266

⁴¹ Ibid: 269

⁴² Pedersen 2012: 148

⁴³ Ibid: 157

⁴⁴ Virgili 2002: 95

tyskerne. Praktiseringen av skamklipp under og etter frigjøringen skjedde i flere tidligere okkuperte land, inkludert i Norge og i Frankrike. Papendorf hevder at det på den ble tiden sett på som en legitim form for avstraffelse av kvinner som hadde hatt forhold til tyske soldater.⁴⁵ Tyskerjenter ble oppsøkt og ofte ført foran et publikum som bevitnet hendelsen. Dette for å gjøre ydmykelsen størst mulig, men også for å vise offentligheten at man tok avstand fra kollaborasjon. Det er som tidligere nevnt vanskelig å anslå hvor mange klippeaksjoner som fant sted etter frigjøringen, men Pedersen har funnet spor av drøyt 40 klippeaksjoner i Norge.⁴⁶ Virgili hevder det var rundt 20 000 tyskerjenter i Frankrike som ble skamklipt.⁴⁷ Likevel må vi regne med store mørketall.

De som utførte skamklippingen var for det meste menn.⁴⁸ Men det var likevel mange som deltok som tilskuere. Pedersen argumenterer videre for at disse aksjonene var en måte å demonstrere at befolkningen tok avstand fra de som var på «feil side» og at de således var «på den rette siden».⁴⁹ Det betyr at om befolkningen deltok eller var vitne til disse aksjonene, så kunne de vise at de tok avstand fra det tyskerjentene hadde gjort, nemlig å svikte nasjonen. Sett på den andre siden blir det feil å bare skylde på befolkningen når det kommer til denne typen straff. Myndighetene var i stor grad med på å piske opp stemningen, og skapte en forventning om at tyskerjentene skulle straffes. Når de ikke imøtekom befolkningens forventninger etter frigjøringen, kan det ha ført til at saken ble tatt i egne hender. Det finnes også eksempler på at hjemmestyrkene i Norge selv deltok i skamklippingen⁵⁰, til tross for at denne praktiseringen gikk imot norsk lov. Dette illustrerer at både befolkningen og myndighetene følte seg hevet over loven rett etter frigjøringen.

Denne praksisen var utbredt i større grad i Frankrike. En forskjell i dette tilfellet er at kvinnene risikerte å bli skamklipt også av andre grunner, som for eksempel på grunn av angiveri.⁵¹ Dette finner vi ikke noe eksempel på i Norge. I Frankrike skilte de mellom politisk, økonomisk og personlig kollaborasjon, og alle disse gruppene kunne bli dømt til skamklipping av retten, men også av befolkningen.⁵² De fleste som ble

⁴⁵ Papendorf 2015: 31

⁴⁶ Pedersen 2012: 70

⁴⁷ Virgili 2002: 50

⁴⁸ Papendorf 2015: 27

⁴⁹ Pedersen 2012: 75

⁵⁰ Borge & Vaale 2019: 222

⁵¹ Pedersen 2012: 155

⁵² Virgili 2002: 16

skamklipt falt under kategorien personlig kollaborasjon, altså at de var anklaget for å ha hatt ett eller flere forhold til en tysk okkupasjons soldat. Det er likevel vanskelig å måle dette på et nasjonalt nivå, ettersom de ulike regionene behandlet tyskerjentene på forskjellige måter. Dette hang ofte sammen med hvor lenge en region hadde vært okkupert. Myndighetene og befolkningen for øvrig var med andre ord ofte strengere mot tyskerjentene der okkupasjonen hadde vart lengst, men også der den tyske tilstedeværelsen hadde vært mest dominerende. Dette fordi det ofte var disse stedene motstanden var sterke, noe som igjen kan ha resultert i et større straffebehov mot tyskerjentene. I disse områdene var det dermed flere kvinner enn menn som ble dømt i retten. Dette var på grunn av deres seksuelle relasjoner til den tyske okkupasjonsmakten.⁵³

Kvinnene ble også ofte kledd nakne og marsjert rundt i byene for å gjøre ydmykelsen størst mulig. Virgili har funnet eksempler på at kvinner ble kledd nakne i minst femti større og mindre byer rundt i Frankrike. Han hevder videre at det var to bølger av skamklipp i landet. Den første bølgen var under og rett etter frigjøringen hvor offentlige myndigheter deltok aktivt. Dette roet seg etterhvert, men blusset opp igjen etter krigens slutt i mai 1945, da flere krigsfanger vendte hjem. Myndighetene hadde da gjort det ulovlig å skamklippe tyskerjenter, så praksisen skjedde i stor grad borte fra offentligheten. De som utførte skamklippingen måtte ofte være maskert,⁵⁴ noe som viser til en endring i holdningene fra myndighetenes side.

En grunn til at praksisen med skamklipp skjedde i større grad i Frankrike, kan være at andelen tyskerjenter var større i Frankrike enn i Norge. Pedersen hevder som tidligere nevnt at det ble født nesten dobbelt så mange tyskerbarn per kvinne i Frankrike som i Norge. En årsak til dette kan være at mange franske menn arbeidet i Tyskland, enten frivillig eller som krigsfanger, mens i Norge skjedde dette i mindre grad. Det kan også være fordi frigjøringen tok lengre tid i Frankrike enn i Norge. Skamklipping i Frankrike ble dermed utført samtidig som krigen fortsatt pågikk. Ettersom frigjøringsprosessen varte lengre, førte det til at skamklippingen foregikk over lengre tid. I Norge ble det dermed motsatt. Frigjøringen var en raskere prosess, som førte til at skamklippingen foregikk i mindre grad og over en kortere tidsperiode.

Virgili beskriver en «laissez faire»-holdning, altså en holdning blant myndighetene

⁵³ Françoise LECLERC et Michèle WEINDLING 1995: 4

⁵⁴ Virgili 2002: 196, 116, 129

om at de tillot, og ikke hindret overgrep i form av skamklipping.⁵⁵ Likevel kan denne holdningen være misvisende ettersom det finnes eksempler på at politiet og FFI var direkte aktive i prosessen med skamklipping og at det dermed foregikk organisert fra myndighetenes side. Sett på den andre siden kan holdningen «laissez faire» være mer beskrivende i den andre bølgen av skamklipp, ettersom myndighetene da hadde gjort praktiseringen ulovlig, men at de likevel ikke gjorde nok tiltak for å forhindre at det ble utført.

Et område i Frankrike hvor skamklippingen i stor grad skjedde organisert er i Languedoc. Her ble «épuration» organisert og kvinner ble skamklipt i store antall. Likevel ser dette ut til å være et unntak om vi ser på hele Frankrike, ettersom skamklippingen foregikk i ulik grad i de forskjellige regionene. Etter frigjøringen var det også stor mangel på dokumentasjon fra politiet i Frankrike, men vi finner likevel beviser på at de deltok i skamklippingen, og at de ofte var dominerende i hvordan den ble utført.⁵⁶

Virgili argumenterer for at prosessen med skamklipping både var en periode utenfor noen juridisk kontroll, men også en lovlig en som retten hadde satt opp.⁵⁷ Situasjonen i Frankrike var annerledes enn i Norge, ettersom ingen tyskerjenter ble dømt i retten til å bli skamklipt. Selv om skamklipping i Norge offisielt ble møtt med avsky av myndighetene, var også de aktive i skamklippingen til en viss grad. Det kan også gjelde for begge land at skamklippingen under krigen ble sett på som en advarsel til andre om å holde seg unna tyskerne. Likevel var det, som tidligere nevnt, større grad av skamklipping i Frankrike. En grunn til det kan være at myndighetene ikke imøtekom det enorme straffebehovet i samfunnet, og at befolkningen valgte å ta saken i egne hender. Det kan dermed se ut til at myndighetene i Norge i større grad imøtekom dette behovet, gjennom interneringer, fratagelse av statsborgerskap og tvangsutsendelse. Likevel var franske myndigheter strengere i den forstand at de også dømte tyskerjentene i retten på lik linje med politiske og økonomiske kollaboratører. Straff av kollaboratører skjedde likevel i mindre grad i Frankrike enn i Norge, som kan ha ført til at mange tyskerjenter i Frankrike gikk «ustraffet».

Det at skamklippingen i Frankrike noen steder ble organisert, mens det andre steder ikke ble det, viser til en dobbeltholdning i samfunnet. Det kan også snakkes om en

⁵⁵ Papendorf 2015: 30

⁵⁶ Ibid: 95

⁵⁷ Ibid: 113

dobbel ydmykelse ved at menn opplevde å først bli beseiret militært, deretter at kvinnene valgte okkupasjonssoldatene som kjærester. Tiden etter frigjøringen var som Andenæs beskrev preget av kaos, og myndighetene befant seg i en vanskelig situasjon i begge land. Dette gjaldt blant annet hvordan de skulle håndtere en befolkning som forventet at svikere skulle bli straffet.

I det neste delkapittelet skal fokuset ligge på internering, og det skal diskuteres om dette var en måte å straffe tyskerjentene på. For å gjøre et dypere dykk her, skal fokuset i hovedsak ligge på interneringens funksjon i Norge, men paralleller med Frankrike skal også undersøkes.

2.4 Internering

Både i Norge og i Frankrike ble det gjennomført interneringer av tyskerjenter rett etter frigjørelsen. Hvis vi starter med å se på forholdene i Norge, ser vi at rett etter 8. mai 1945 ble det satt i gang massearrestasjoner av tyskerjenter. Dette ble for det meste gjort av hjemmestyrkene og politifolk, spesielt i den første fasen.⁵⁸ Disse kvinnene ble som tidligere nevnt sendt til interneringsleirer. Det er vanskelig å anslå antall på de som ble internert, men Olsen anslår det til å være omkring 3000-5000 kvinner.⁵⁹ Borge og Vaale har i ettertid hevdet at det var rundt 10 000 - 14 000 kvinner som ble internerte.⁶⁰ Papendorf argumenterer for at det var ni leirer som ble brukt til internering rett etter krigen, men i realiteten var det nok flere.⁶¹ På den andre siden hevder Pedersen at det var rundt 40, ettersom det ble satt opp en del mindre, provisoriske leirer.⁶² Av disse leirene var Hovedøya den største. Interneringen kunne være både kort- og langvarig, og kvinnene som ble sendt til disse leirene var kvinner som hadde hatt et forhold til tyskerne, eller som arbeidet for dem. Likevel ble det argumentert fra myndighetene at de internerte kvinnene for å beskytte dem mot en hevngjerrig befolkning, eller for å beskytte befolkningen for øvrig fra smitte med tanke på kjønnssykdommer. London-regjeringen kom som tidligere nevnt, opp med provisoriske anordninger for å få hjemmel til å internere disse kvinnene.

Den første, beskyttelsesanordningen av 26. februar 1946, ble brukt som hjemmel for politiet til å kunne arrestere de som de mente var tyskerjenter og dermed trengte

⁵⁸ Papendorf 2015: 37

⁵⁹ Olsen 1999: 282

⁶⁰ Borge & Vaale 2019: 221, 222

⁶¹ Papendorf 2015: 36

⁶² Pedersen 2012: 88

beskyttelse fra befolkningen. Myndighetene hevdet dermed at de arresterte dem for egen sikkerhet, noe rikspolisjef Andreas Aulie uttalte i et offentlig foredrag.⁶³ Anordningen åpnet opp for at internering av personer «...som blir eller befryktes å ville bli utsatt for overlast fra befolkningens side på grunn av formodning av unasjonalt sinnelag».⁶⁴ Slike personer kunne «av politiet tas i forvaring på en slik måte og for så lang tid som anses nødvendig av hensyn til deres egen sikkerhet».⁶⁵ Her ser vi at kvinner, eller tyskerjenter, ikke nevnes, men heller «personer». Likevel ble denne anordningen brukt som hjemmel av myndighetene til å kunne internere kvinner som de antok var tyskerjenter. Det finnes også lite i politirapporter fra den tiden om at interneringen skjedde for å beskytte dem, men det finnes heller «mistanke om å ha vanket med tyskere» og «tyskerarbeid».⁶⁶ Dette tyder da på at politiet så på interneringen som straff av tyskerjentene, og ikke beskyttelse fra befolkningen. Det bar også lite preg av individuell behandling av kvinnene fra politiets side, men heller en masseekspeidering.⁶⁷ Det finnes også eksempler på at noen av de internerte ble tvunget til å arbeide mens de var internert. Spørsmålet blir dermed om interneringen ble brukt som en straff utenfor straffeloven, noe Olsen mener er åpenbart.⁶⁸

De internerte kvinnene hadde også strenge disiplineringsregler, og kunne blant annet bli truet med skytevåpen om de trosset leirens regler.⁶⁹ Et spørsmål vi kan stille oss her er om dette virkelig var nødvendig. Slike ordensregler skulle ha som funksjon å beskytte, noe som kan være vanskelig å tenke seg ettersom de kunne bli truet av de som jobbet i leiren på denne måten. Det finnes også eksempler på at myndighetene kalte interneringsleirene for «fangeleir» eller «fengsel». I tillegg finnes det sitater som «løslatt på prøve», som også støtter opp om straffeaspektet ved interneringen.⁷⁰ Olsen argumenterer for at flere lokale politimyndigheter og ledere for hjemmestyrker ikke var kjent med anordningene som kunne brukes som hjemmel for internering, men at de likevel internerte tyskerjentene.⁷¹ Dette tyder på et ønske om å straffe dem, og at de bevisst overså at de ikke kunne gjøre det ifølge loven. Her ser vi at interneringen kan tolkes som et brudd på et av de mest sentrale rettsprinsippene, nemlig at ingen borger

⁶³ Borge & Vaale 2019: 222

⁶⁴ Olsen 1998: 287

⁶⁵ Ibid: 287

⁶⁶ Papendorf 2015: 178

⁶⁷ Ibid: 181

⁶⁸ Olsen 1999: 285

⁶⁹ Papendorf 2015: 50, 51

⁷⁰ Pedersen 2012: 93, 155

⁷¹ Borge & Vaale 2019: 222

skal straffes uten dom eller dømmes uten lov.⁷²

Også i Frankrike ble tyskerjenter internert i interneringsleirer. Det er vanskelig å finne antall på hvor mange tyskerjenter som ble internert, og det ville uansett ha vært store mørketall ettersom det finnes få rapporter om interneringen av tyskerjentene i Frankrike. Dette henger sammen med at det er vanskelig å definere hva en tyskerjente er. Kvinner i Frankrike ble likevel internert på lik linje med menn. Til tross for at det fantes kvinnefengsler, fantes det ingen interneringsleirer kun for tyskerjenter. En forskjell mellom Norge og Frankrike er at i Frankrike ble mange av de internerte skamklipt i leiren, ofte etter bestemmelser fra leirledelsen, men også fra andre internerte.⁷³ Dette finner vi ikke eksempler på i Norge. Det var også et sterkt ønske fra befolkningen om at tyskerjentene skulle bli i interneringsleirer over lengre tid, noe myndighetene prøvde å imøtekomme. Her ser vi tydelig likheter med beskyttelsesanordningen i Norge, ettersom myndighetene forklarte interneringen med at kvinnene skulle «beskyttes». Likevel brukte ikke de franske myndighetene provisoriske anordninger som hjemmel til å internere, men flere ble dømt i retten for å ha hatt forhold til tyskere. De ble da dømt etter Artikkel 75 i straffeloven av 1939 for «intelligens med fienden». Ingen tyskerjenter ble stilt for retten i Norge for sine forhold med okkupasjonsmakten, med mindre de var politiske eller økonomiske kollaboratører, eller medlemmer av NS-partiet. Virgili hevder at omtrent halvparten av kvinnene som ble skamklipt også ble internert. Varigheten på interneringen var alt fra noen få dager til flere måneder. Han argumenterer videre for at omtrent en tredjedel av de som ble internert ble dømt av retten, og at noen også ble henrettet.⁷⁴ Likevel foregikk interneringen over lengre tid i Frankrike enn i Norge, ettersom frigjøringen ikke skjedde like raskt som i Norge. Det betyr at de også internerte kvinner mens krigen fortsatt pågikk.

I Norge ble også smitteanordningen av 12. juni 1945 brukt som hjemmel til å internere de kvinnene som ble mistenkt for å ha en kjønnssykdom, og som det var fare for at kunne smitte andre. Under krigen var det en radikal økning av kjønnssykdommer, og det var også en økning i antall rapporterte tilfeller av kjønnssykdommer hos kvinner. Til tross for dette, var økningen over dobbelt så stor hos menn, både før, under og etter

⁷² Olsen 1998: 284

⁷³ Virgili 2002: 102

⁷⁴ Ibid: 199

okkupasjonen.⁷⁵ En grunn til at økningen av rapporterte tilfeller hos kvinner var større enn hos menn under okkupasjonen kan være at myndighetene rettet større fokus mot tyskerjentene. Tyskerjenter ble nemlig antatt for å ha kjønns sykdommer i større grad enn andre kvinner, og det ble også antatt at de hadde en særdeles tvilsom seksualmoral. Myndighetene argumenterte for at denne kombinasjonen innebar økt fare for spredning av slike sykdommer.⁷⁶ Internering av menn ble likevel ikke foreslått.⁷⁷

Håndteringen av dette ble lagt til helsemyndighetene og til politiet. Papendorf er en av de som argumenterer for at også denne provisoriske anordningen ble brukt som hjemmel til å straffe tyskerjentene i Norge.⁷⁸ Et eksempel på det er at interneringen av smittede kvinner skjedde helt uten hjemmel rett etter frigjøringen. Grunnen til det var at de gamle NS-lovene ikke lenger var gjeldende. Smitteanordningen var inspirert av Quisling-regimet, noe myndighetene ikke snakket om.⁷⁹ Dette betyr at kvinner ble internert uten hjemmel fra 8. mai til 12. juni 1945, da den nye provisoriske anordningen ble vedtatt. Papendorf hevder at helsemyndighetene var klar over dette, men at kvinnene likevel ble internert. Dette kan tyde på at intensjonen for interneringen var straff, og at helsemyndighetene mente det var viktigere enn loven. Papendorf beskriver endringer av ord, som at ordet «tvangsinnleggelse» ble erstattet av «internering», og «poliklinikk» ble erstattet med «sykehus eller annet sted». Papendorf viser også til et notat fra Helsedirektoratets dr. Schreiner, som viser at straff spilte en rolle i interneringen.⁸⁰ Det faktum at myndighetene var klar over at kvinnene ble internert uten hjemmel rett etter frigjøringen, tyder på at behovet for å straffe dem var viktigere enn selve loven. Dette kan reflektere det straffebehovet som rådet på den tiden, og et ønske fra myndighetene om å imøtekomme befolkningens forventninger om at kvinner som hadde hatt et forhold til en tysker skulle straffes. Likevel hevder Pedersen at det vil være en forenkling å si at myndighetene kun brukte interneringen som straff, men at de også var opptatt av å gjøre gode samfunnsborgere av tyskerjentene. Dette ved å faktisk bruke interneringen som beskyttelse. På den annen side ser det likevel ut til at de ikke bare var opptatt av å bekjempe kjønns sykdommer, ettersom de også internerte kvinner som var friske. Pedersen argumenterer videre for at myndighetene kan ha

⁷⁵ Monica W. Johannessen, *"Tyskertøsene" - Myndighetenes behandling og befolkningens reaksjoner*. Haugesund 2016: 77

⁷⁶ Senter for studier av Holocaust og andre livssynsminoriteter 2017: 29

⁷⁷ Johannessen 2016: 77

⁷⁸ Papendorf 2015: 57, 64

⁷⁹ Borge & Vaale 2019: 97

⁸⁰ Ibid: 59, 60, 62

oppfattet dem som smittefarlige ene og alene fordi de var tyskerjenter, spesielt hvis de tidligere hadde vært smittet av en kjønnssykdom.⁸¹ Dermed kan det se ut til at de brukte smitteanordningen som unnskyldning til å internere tyskerjenter som myndighetene mente var smittefarlige, og ikke de som faktisk var smittsomme. Også det at det aldri ble laget noen interneringsleir for «smittefarlige» menn viser at det var tyskerjentene som gruppe myndighetene var ute etter å straffe.

Pedersen hevder også at myndighetene forskjellsbehandlet tyskerjenter fra de ulike klassene. Politiet lot ofte de fra overklassen være i fred, og når de først ble internert, ble de raskt løslatt igjen. Denne gruppen var med andre ord beskyttet av ressurssterke omgivelser. Dette reflekterer politiets stereotypiske bilde av hva en tyskerjente var; «frelle, løsaktige kvinner med lav utdanning».⁸² Dette tyder på at myndighetene gikk etter de svakeste i samfunnet. Myndighetene drev også med ulovlige razziaer for å finne smittefarlige kvinner som skulle interneres.⁸³

Også i Frankrike ble kjønnssykdommer faktorer i hvordan tyskerjenter ble behandlet. Virgili hevder at om kvinnene kunne bevise at de var jomfru, så ble dette sett på som et bevis på patriotisme. I ulike avdelinger i Frankrike, som for eksempel i Pyreneene, bestemte frigjøringskomiteen at tyskerjenter skulle bli sjekket for kjønnssykdommer over en periode på seks måneder. Dette ble også gjort over andre avdelinger i Frankrike, og tyskerjentene måtte bære et kort som bevis på om de var friske eller ikke fra kjønnssykdommer.⁸⁴ Ettersom beviset på jomfrudom betydde bevis på uskyld, så betydde beviset på kjønnssykdom det motsatte, at de tilhørte gruppen av «horisontale kollaboratører». Interneringsleirer ble provisorisk satt opp etter frigjøringen, hvor blant andre tyskerjentene ble internert.⁸⁵ Dette var offentlige steder som skoler og andre offentlige bygninger. Selv om de ikke brukte provisoriske anordninger som hjemmel for internering i Frankrike, finner vi likheter med behandlingen av tyskerjenter i Norge ved at myndighetene ønsket å imøtekomme befolkningens straffebehov.

Papendorf hevder at de provisoriske anordningene, da spesielt beskyttelsesanordningen, skulle bli brukt for å opprettholde den alminnelige ro og

⁸¹ Pedersen 2012: 96, 98

⁸² Ibid: 141

⁸³ Ibid: 48

⁸⁴ Virgili 2002: 208, 210

⁸⁵ Ibid: 228

orden, men at de ikke ble brukt på denne måten.⁸⁶ Både i tiden under, og etter, var det dermed rådende at anordningene skulle bli brukt som beskyttelse. Dette hevdet rikspolitisjef Aulie, noe som Andenæs også gjenga i sin bok uten videre spørsmål. Likevel har det at interneringen ble brukt som beskyttelse i ettertid blitt etterprøvd, som tidligere nevnt, av blant andre Olsen, Papendorf og Pedersen. Forskjellen mellom de to landene i dette tilfellet er at i Norge prøvde myndighetene å legge skjul på at de ønsket å straffe tyskerjentene gjennom provisoriske anordninger, mens i Frankrike ble mange tyskerjenter dømt i retten til internering. I Norge var interneringen i hovedsak en kollektiv straff. Frankrike på den andre siden, internerte kvinner på grunnlag av individuelle dommer. Likevel knyttet begge land tyskerjenter opp mot det å ha kjønnssykdommer, og tyskerjentene ble tvunget til å bli sjekket for dette og eventuelt internert. Selv om det ble brukt ulike hjemler til internering i de to landene, så virker det som at det viktigste var at disse kvinnene fikk en form for straff.

For å dykke videre ned i hvordan tyskerjentene ble straffet i Norge og Frankrike, skal fokuset være på de tyskerjentene som ble utvist fra landet, og mistet sitt statsborgerskap.

2.5 Utvisning og fratatt statsborgerskap

Under og i kort tid etter okkupasjonen i Norge var det mellom to og tre tusen norske kvinner som giftet seg med tyske soldater. Det de fleste av disse kvinnene ikke visste når de giftet seg, var at det ble gjort en lovendring som gikk ut på at kvinner som giftet seg med tyske soldater ikke fikk bli boende i Norge. De måtte dermed følge mennene sine til Tyskland ettersom de mistet sitt norske statsborgerskap.⁸⁷ Dette startet som en provisorisk anordning i august 1945, og ble vedtatt som lov av Stortinget i desember 1946.⁸⁸ Disse kvinnene ble da sett på som tyskere og behandlet deretter. Det har i ettertid blitt hevdet at en slik lovendring gikk imot Grunnlovens §97 om tilbakevirkende kraft.⁸⁹ Det hjalp likevel ikke om kvinnene søkte om skilsmisse, ettersom de nå ble ansett som tyske statsborgere. Norske menn som giftet seg med tyske kvinner fikk ikke samme behandling, noe som igjen viser at det var kvinnene som var den utsatte gruppen i samfunnet. Andenæs argumenterte for at det burde være like uverdige å gifte seg med

⁸⁶ Papendorf 2015: 47

⁸⁷ Pedersen 2012: 55

⁸⁸ Olsen 1999: 286

⁸⁹ Pedersen 2012: 58

en tysk kvinne, og påpekte også urettferdigheten i at tyskerjentene var de eneste som ble forvist fra landet under landssvikoppgjøret. Verken NS-medlemmer, hemmelige agenter, frontkjempere eller torturister fikk tilsvarende straff.⁹⁰ Dette tyder igjen på at tyskerjentene ble hardere straffet i forhold til mange andre samfunnsgrupper. Det var heller ingen andre tyskerjenter som fikk denne behandlingen, noe som tyder på et ekstra hat mot de som gikk så langt at de giftet seg med okkupasjonsmakten. Det at noen mistet statsborgerskapet og ble sendt ut av landet var en hard straff, og det at for eksempel medlemmer av NS ikke fikk tilsvarende straff, tyder på at myndighetene var ute etter å straffe tyskerjentene ekstra hardt. Ifølge Olsen kan man vanskelig se dette som noe annet enn et målrettet straffetiltak.⁹¹

Også i Frankrike kunne tyskerjenter miste statsborgerskapet sitt, men det gjaldt bare de som hadde blitt stilt for retten og dømt til å være uverdige av fransk nasjonalitet for livstid.⁹² Noen få fikk også stemmeretten sin fjernet, og noen mistet borgerrettighetene sine, spesielt på lokalt nivå.⁹³ Det finnes likevel få kilder som sier noe om at tyskerjentene ble sendt ut av landet som straff. Forskjellen på Norge og Frankrike i denne sammenhengen, er at i Frankrike ble tyskerjentene stilt for retten og fradømt sitt statsborgerskap individuelt, mens i Norge mistet de det ofte uten å være klar over det. Dette fordi London-regjeringen endret loven, noe mange ikke var klar over. Videre skal den symbolske betydningen av seksualitet og det å straffe kvinner ved å klippe håret av dem diskuteres. Det skal også drøftes hvordan straff av tyskerjenter passer inn i oppgjøret med nazisme.

2.6 Den symbolske betydningen av seksualitet og det å straffe kvinner ved å klippe håret av dem

Selv om vi finner tilfeller av at menn var sammen med tyske kvinner i både Frankrike og i Norge under krigen, var det spesielt kvinner i forhold med tyske soldater som vakte ekstra sterke aggresjoner blant befolkningen. Johannessen hevder at det ble sett på som både ærekrenkende og et svik mot nasjonen hvis norske kvinner valgte tyske menn som sine kjærester. Grunnen til at aggresjonen var spesielt rettet mot kvinner kan henge sammen med det tradisjonelle synet på morsrollen, og at oppgaven til kvinnen var å

⁹⁰ Ibid: 59

⁹¹ Borge & Vaale 1979: 226

⁹² Virgili 2002: 199

⁹³ Ibid: 251

føre den norske arven videre.⁹⁴ Kvinnen var med andre ord ofte et symbol på nasjonen, som var spesielt viktig under krig og okkupasjon. Psykolog Johan Scharffenberg beskriver at sinnet mot tyskerjentene skyldtes en blanding av nasjonalfølelse, sjalusi og kjønnsmoral.⁹⁵ I likhet med andre okkuperte land, kan befolkningen i både Frankrike og Norge ha følt at kvinnene sviktet nasjonen da valget falt på en tysk okkupasjons soldat. Kvinnen skulle være et symbol for verdiene som mannen kjempet for.⁹⁶ Virgili argumenterer for at dette sviket kan ha forsterket følelsen av at menn hadde sviktet, både i å forhindre at Frankrike ble okkupert, men også i å støtte deres familier.⁹⁷ Det må da ha følt ekstra bittert når nasjonens kvinner valgte fiendens soldater som kjærester.

Ifølge verdiene som ble etablert av Vichy-regjeringen, skulle kvinner være mødre som passet på barna, og deres eksistens skulle være avhengig av mannen i familien.⁹⁸ Anette Warring hevdet at kvinnens seksualitet og kropp ble sett på som en nasjonal og maskulin eiendom.⁹⁹ Dette hevder også Johannessen, som argumenterer for at kvinnenes reproduksjonskapasitet og den tradisjonelle morsrollen var grunnlaget for oppfattelsen av kvinners seksualitet som nasjonens eiendom.¹⁰⁰ Under og spesielt etter frigjøringen tok befolkningen, da spesielt menn, tilbake denne eiendommen ved å skamklippe kvinnene som hadde bedratt dem og nasjonen for tyskerne. Mennene i samfunnet kan på mange måter ha følt at de ble kollektivt bedratt av sine kvinner, noe som førte til at de gikk så langt som å straffe dem ved å skamklippe tyskerjentene. Johannessen hevder at tyskerjentenes kjærlighetsforhold til tyske soldater ikke ble oppfattet som noe privat, men som en aksept av okkupasjonsmakten, og ble dermed sett på som et nasjonalt anliggende.¹⁰¹

I Frankrike ble kvinner som var politiske kollaboratører også tatt for å være tyskerjenter, noe som tyder på at det var et fokus på at det var kvinner, og ikke menn, som skulle straffes. Her kommer eiendomsaspektet inn. Etersom kvinnekroppen og dens seksualitet kan ha blitt sett på som menns eiendom, ble straffen i form av skamklipping symbolsk ved at mennene viste at de tok tilbake sin eiendom. Det spilte

⁹⁴ Johannessen 2016: 79

⁹⁵ Pedersen 2012: 76

⁹⁶ Johannessen 2016: 77, 78, 79

⁹⁷ Virgili 2002: 237, 238

⁹⁸ Ibid: 238

⁹⁹ Olsen 1999: 291

¹⁰⁰ Johannessen 79

¹⁰¹ Ibid: 14

da ingen rolle om de hadde hatt et forhold til en tysker eller om de var politiske eller økonomiske kollaboratører, ettersom de som kvinner hadde støttet okkupasjonsmakten.

Skamklippingen kan også ha vært symbolsk i den forstand at ved å delta i skamklipping av tyskerjenter kan det ha ført lokalsamfunnene tettere sammen, ved å vise at de kollektivt tok avstand fra kollaborasjon med tyskerne.¹⁰² Det var med andre ord ikke bare en straff, men også en rensning til en bedre fremtid. Nasjonen, og dermed mennene, trengte å gjenoppdage sin makt. Det å barbere hodene til disse kvinnene ble da en symbolsk måte å klippe bort både egne og hele samfunnets synder på. Det er også viktig å se på ritualenes seksuelle karakter. I Frankrike fikk kvinner blant annet ris på rumpa, og brystene ble malt med hakekors. Det at dette ofte skjedde på offentlige steder og at FFI og politiet deltok, tyder på at de ville spre budskapet om at de tok tilbake kvinnenens kropp som offentlig eiendom.¹⁰³ Skamklippingen kan dermed ha blitt symbolsk ved at det markerte et brudd med det gamle. I Frankrikes tilfelle kan dette ha markert et symbolsk brudd med Vichy-regjeringen. Dette fordi Vichy ofte ble omtalt som «umandig» etter frigjøringen. Okkupasjonen ble på denne måten omtalt i seksuelle vendinger. Den franske regjeringen ble sett på som kvinnen i forholdet til Tyskland, og som den største kollaboratøren av dem alle.¹⁰⁴ En grunn til dette var den enorme tyske tilstedeværelsen i Frankrike under krigen, som i hovedsak besto av menn.¹⁰⁵

Ved å delta i «*épuration*» i Frankrike kunne befolkningen også finne en ny identitet til seg selv.¹⁰⁶ Hevn mot tyskerjentene var dermed en måte å komme over personlig og kollektiv maktesløshet på, noe som tyder på at det ikke bare vare selve straffen befolkningen var ute etter.¹⁰⁷ Det kan likevel tenkes at dette var noe som lå i underbevisstheten i det de deltok eller var vitne til skamklippingen.

Det finnes også andre syn på skamklippingen. Historiker Peter Nocik antyder for eksempel at denne typen straff fungerte som en følelsesmessig ventil for lokalsamfunnene, og at dette forhindret mer omfattende blodsutgytelser mot de som hadde gjort verre former for kollaborasjon, som å ha støttet tyskerne politisk, økonomisk eller ideologisk. Han hevder også at dette førte til et fall i spenningsnivået og et samhold i lokalsamfunnet.¹⁰⁸ Dette var også den eneste hevnhandlingen der alle

¹⁰² Virgili 2002: 74, 237

¹⁰³ Lowe 2012: 198

¹⁰⁴ Ibid: 193

¹⁰⁵ Virgili 2002: 239

¹⁰⁶ Ibid: 219

¹⁰⁷ Judt 2005: 43

¹⁰⁸ Lowe 2012: 197

kunne delta.

Virgili argumenterer for at de som utførte handlingen kunne få en følelse av å endelig bytte posisjon, fra voldsoffer til den som utførte volden, og at de på denne måten kunne gjenskape sin patriotisme.¹⁰⁹ Å delta i denne handlingen kunne dermed bli sett på som en form for motstand. Dette samsvarer med situasjonen i Norge hvor Pedersen hevder at befolkningen ville vise at de tok avstand fra kollaboratørene.

I Frankrike var likevel ikke praksisen med skamklipping et nytt fenomen. Det hendte at kvinner ble skamklipt også før krigen for å ha vært utro mot ektemennene sine. Dette var likevel i mindre grad enn i perioden under og etter krigen. De fleste som ble skamklipt var ugifte kvinner, noe som tyder på at deres «utroskap» kan ha vært mot landet, og ikke mot en ektemann.¹¹⁰ Etter frigjøringen ble tyskerjentene enkle ofre, ettersom tyskerne ikke lenger kunne beskytte dem.¹¹¹ Virgili hevder at seksuell aktivitet med tyskerne ble tolket som en form for kollaborasjon, og representerte Frankrikes absolutte nederlag.

I Norge fantes det ingen tradisjoner for skamklipp. Det ble likevel utført på tyskerjentene etter krigen, noe som tyder på at de hentet inspirasjon fra andre land. Skamklippingen medførte ikke bare ydmykelse for disse kvinnene, men det var også en ulovlig handling ifølge norsk lov. Symbolikken ved skamklipping ser ut til å gjelde i like stor grad i Norge som i Frankrike. Pedersen hevder blant annet at kvinnekroppen og kvinners seksualitet fikk en stor symbolverdi under krigen, og at kvinnens kropp ble latterliggjort ved at tyskerjentene ble skamklipt.¹¹² Også det at dette ofte skjedde offentlig førte til en enda verre ydmykelse for kvinnene. Som i Frankrike, markerer dette et brudd med okkupasjonstiden.

Både Pedersen og Virgili diskuterer hårets mytologiske betydning når det kommer til prosessen med skamklipping. Virgili argumenterer for at håret er symbolsk ved at det representerer femininitet og at det også minner om tidligere praktiseringer av samme straffemetode fra før krigen. Håret har også en seksuell betydning ettersom håret gjør en kvinne attraktiv. Ydmykelsen ved å klippe håret av kvinnene kan dermed ha en seksuell undertone. Håret blir på denne måten et symbol på kroppslig kollaborasjon. Det ser derfor ut til at ved å klippe håret av kvinnene, så ble de «avseksualisert»,

¹⁰⁹ Virgili 2002: 4

¹¹⁰ Lowe 2012: 198

¹¹¹ Pedersen 2012: 8

¹¹² Pedersen 2012: 41

ettersom dette ble synlig for alle.¹¹³ Kvinnens kropp og hår kan ha personifisert kollaborasjonen med tyskerne, noe som igjen har ført til straff ved å klippe håret av dem.¹¹⁴ Det kan dermed tenkes at det symbolske aspektet ved denne typen straff var viktigere enn realiteten ved selve straffen. Håret ble dermed sett på som et kvinnelig symbol, og ved å klippe det av ble kvinneligheten tatt bort, noe som skulle demonstrere at dette ikke lenger var en kvinne.

Straff av tyskerjenter kan også passe inn i oppgjøret med nazismen. Dette ved at tyskerjentene ble utpekt til «syndebukker» for å ha støttet okkupasjonsmakten. Ved å straffe denne gruppen kvinner, kan mange ha følt at de gjorde et endelig oppgjør med det gamle politiske systemet. Her også ønsket de som deltok å markere et brudd med okkupasjonstiden, og da også nazismen. Befolkningen var sinte etter flere år med okkupasjon, hvor de hadde levd under tysk kontroll. Det kan derfor tenkes at mange ønsket å få ut aggresjonen som lenge hadde vært undertrykt, og valgte da tyskerjentene som enkle offer. Det kan også være at folk som følte at de ikke hadde vist at de var på den «riktige siden» godt nok, deltok i skamklippingen av kvinner for å vise at de var motstandere av nazismen. Et annet eksempel på dette er at FFI i Frankrike fikk økt oppslutning rett før frigjøringen. Her kunne de endelig ta del i motstandsarbeidet og få utløp for sitt sinne mot tyskerne.¹¹⁵ Dette kan igjen knyttes til at mange følte et behov for å vise at de var imot tyskerne og nazismen, og at en måte å vise dette på var ved å straffe tyskerjentene i form av skamklipping. På denne måten kan tyskerjentene ha blitt et symbol for nazismen, som både befolkningen og myndighetene ønsket å kvitte seg med. Straff av tyskerjenter kan dermed ha blitt sett på som en form for «avnazifisering». Virgili hevder at det ble en offentlig bevissthet på kroppens verdi ut ifra den totalitære estetikken av nazisme, og at kroppen ble et ideologisk symbol på det politiske systemet.¹¹⁶ Kroppens ideologiske symbol kan dermed være en forklaring på hvorfor behandlingen av tyskerjenter ble som den ble. Befolkningen ville straffe tyskerjentene ved å klippe håret av dem som et symbol på at de kvittet seg med det gamle politiske systemet. Kvinnekroppen, som ble knyttet til nazismen, skulle straffes.

¹¹³ Virgili 2002: 195

¹¹⁴ Pedersen 2012: 185, 186, 187

¹¹⁵ Virgili 2002: 80, 81

¹¹⁶ Ibid: 183

3. Konklusjon

«Forholdene gjør det umulig å ta sterke represalier fra norsk side så lenge tyskerne er herrer i landet. Men det blir en forferdelig pris de kvinner får betale for resten av sin levetid, som ikke avviser tyskerne» - Toralv Øksnevad mai 1941.¹¹⁷

Dette sitatet, som åpnet denne bacheloroppgaven, viser til norske myndigheters holdninger til tyskerjentene under krigen. Det gjenspeiler ikke bare Norges, men også Frankrikes og andre okkuperte lands holdninger mot denne gruppen kvinner. Sitatet kan på mange måter symbolisere det som tyskerjentene hadde i vente.

I denne bacheloroppgaven har jeg forsøkt å finne svar på hvordan tyskerjentene ble straffet etter andre verdenskrig i Norge og i Frankrike, og om de to landene behandlet denne gruppen forskjellig, og da på hvilken måte. Jeg har også forsøkt å finne ut av hvorfor akkurat denne gruppen ble behandlet som de ble.

En klar likhet mellom Frankrike og Norge er at i begge land rådet det sterke oppfatninger om at tyskerjentene skulle straffes. I befolkningen og blant myndighetene vakte det tyskerjentene hadde gjort, nemlig å ha hatt forhold til de tyske okkupasjonssoldatene, sterke følelser av nasjonalt svik, noe som kan knyttes til det tradisjonelle synet på kvinners rolle som mor og som mannens eiendom. I begge land ble tyskerjenter utsatt for gatejustis i form av skamklipping. Holdningen «laissez faire» kan knyttes til både Frankrike og Norge, men bare i de senere periodene av prosessen ettersom myndighetene selv deltok aktivt i den første fasen, som var under og rett etter frigjøringen. Grunnen til at skamklipping skjedde i større omfang i Frankrike enn i Norge, var at frigjøringen i Frankrike varte over lengre tid, og var dermed en helt annen prosess enn i Norges tilfelle. En annen grunn til denne ulikheten mellom landene ser ut til å være at mange tyskerjenter gikk ustraffet i Frankrike, noe som førte til at befolkningen i større grad tok saken i egne hender ved å skamklippe dem.

I Norge ble internering, tap av statsborgerskap og tvangsutsendelse av tyskerjenter en straff utenfor straffeloven. Dette fordi myndighetene ikke hadde hjemmel til å utføre disse handlingene, ettersom tyskerjentene ikke hadde brutt norsk lov. Flere historikere, inkludert Olsen, Papendorf og Pedersen, støtter dette argumentet. Formålet med disse reaksjonene var at myndighetene prøvde å imøtekomme det sterke straffebehovet i samfunnet. Tyskerjentene ble dermed enkle og ubeskyttede ofre ettersom tyskerne ikke lenger var der for å beskytte dem. Likevel er det viktig å huske på at noen av de

¹¹⁷ Olsen 1999: 275

internerte også var politiske eller økonomiske kollaboratører, men at de likevel gikk under begrepet tyskerjenter. Til tross for myndighetenes legitimeringsforsøk, ved at de hevdet at interneringen skjedde for å beskytte kvinnene fra gatas justis og befolkningen fra smittefare, konkluderes det her at det ble brukt som straff utenfor straffeloven.

I Frankrike ble tyskerjentene straffet i form av skamklipping, internering og ved å bli dømt til «nasjonal degradering». En forskjell fra Norge var at de kunne bli dømt i retten for sitt forhold til tyskerne, noe som altså ikke skjedde i Norge med mindre kollaborasjonen var av politisk eller økonomisk art. Sett på den andre siden var myndighetene i Norge strengere når det kom til straff av NS-medlemmer. Her ble de fleste dømt, selv om de var passive medlemmer. En grunn til at dette ikke skjedde i Frankrike var at Vichy-regjeringen ble sett på som en av de største kollaboratørene, og at mange som hadde jobbet for regjeringen fortsatte å jobbe for dem også etter frigjøringen. Krigskollaborasjon var utbredt og av den grunn straffet ganske mildt.

Forskjellen mellom Frankrike og Norge når det kom til å straffe tyskerjentene var at i Norge utførte myndighetene straff kollektivt, spesielt når det kom til internering. Frankrike på den andre siden, behandlet tyskerjentene individuelt, noe som gjorde at mange tyskerjenter kom seg unna. I Norge ble enkeltsaker med tyskerjenter sjeldent vurdert. På denne måten imøtekom myndighetene i Norge det sterke straffebehovet som rådet i samfunnet i større grad enn i Frankrike. Begge land knyttet likevel det å ha en kjønns sykdom til kollaborasjon. Forskjellen her blir at myndighetene i Norge prøvde å legge skjul på at de var ute etter å straffe tyskerjentene, noe de gjorde gjennom å hevde at internering var ment som beskyttelse. I Frankrike kunne de på den andre siden bli dømt til internering i retten. Likevel finner vi ingen eksempler på interneringsleirer kun for tyskerjenter i Frankrike, noe som forteller oss at myndighetene i Norge i større grad var ute etter å straffe akkurat denne gruppen i samfunnet.

I Norge mistet kvinner som giftet seg med tyske okkupasjonssoldater statsborgerskapet sitt, og ble utvist fra landet, noe som tyder på et ekstra hat mot de som gikk så langt som å inngå ekteskap med okkupasjonssoldatene. Det at ingen andre ble tvangsutsendt, reflekterer nok en gang myndighetenes holdninger til tyskerjentene, og at dette var et målrettet straffetiltak. Det at myndighetene i Norge skjerpet straffen for noe som ikke var straffbart, tyder på en svart-hvit tenkning, kombinert med svært sterke følelser.¹¹⁸ Forskjellen blir i denne sammenhengen at i Norge mistet mange

¹¹⁸ Pedersen 2015: 140

tyskerjenter statsborgerskapet sitt uten å være klar over det, mens i Frankrike ble de dømt til «nasjonal degradering» i retten. Likevel finnes det ingen eksempler på tvangsutsendelse av tyskerjenter i Frankrike.

Skamklipping av tyskerjenter var ikke bare en straff, men i stor grad en symbolsk handling, noe som også er med på å forklare hvorfor tyskerjentene ble behandlet som de ble. Dette ved at kvinnekroppen ble sett på som en nasjonal og maskulin eiendom. Ydmykelse i form av skamklipping kunne på mange måter symbolisere at menn tok tilbake denne eiendommen, at det var en rensning til en bedre fremtid, en måte å klippe bort egne og hele samfunnets synder på, og et brudd med det gamle politiske systemet. På denne måten ble prosessen med skamklipping også en form for «avnazifisering», men også «avseksualisering», ettersom håret representerte kvinnelighet.

Videre forskning

Temaet tyskerjenter er et sentralt emne som det fortsatt kan skrives og forskes svært mye om. Det kunne blant annet vært interessant å gå videre på selve rettsaspektet ved behandlingen av tyskerjentene etter krigen i Norge. Selv om Borge og Vaale har berørt temaet om tyskerjentene i sin nylig utgitte bok, «Grunnlovens største prøve», er det fortsatt mye som kan belyses videre når det kommer til dette temaet. Det kunne vært interessant å undersøke videre omkring tyskerjentenes rettsløshet, og om hvordan dette henger sammen med Grunnloven. Jeg har så vidt nevnt dette i denne bacheloroppgaven, men har ikke kunnet gått videre inn på det på grunn av oppgavens begrensede omfang. Det kunne også vært interessant å se på om tyskerjentene i Norge ble tvangssterilisert, og hvordan myndighetene i så fall legitimerte dette. Temaet tyskerjenter er også i skrivende stund et dagsaktuelt tema, noe vi ser ved at behandlingen av tyskerjenter i Norge kan sammenlignes med diskusjonen omkring fremtidig behandling av IS-kvinner.

Litteratur

- Andenæs, J. B. (1979). *Det vanskelige oppgjøret*. Oslo: Tanum-Norli.
- Borge, B. H., & Vaale, L. E. (2019). *Grunnlovens største prøve*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Françoise LECLERC et Michèle WEINDLING. (1995). La répression des femmes coupables d'avoir. *Résistances et Libérations France 1940-1945*, s. 4. <https://journals.openedition.org/cliio/519#article-519>
- Johannessen, M. W. (2016). *"Tyskertøsene" - Myndighetenes behandling og befolkningens reaksjoner*. Haugesund: Vormedal Forlag.
- Judt, T. (2005). *Postwar - A history of Europe since 1945*. New York: Penguin Group.
- Lowe, K. (2012). *Råskapens Europa*. London: VIKING, Penguin Group.
- Olsen, K. (1999). Da freden brøt løs - norske myndigheters behandling av tyskerjenter. I Larsen, S. U (Red.), *I krigens kjølevann* (s. 277-293). Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, K. (1998). *Krigens barn*. Oslo: H. Aschehoug & CO.
- Palmer, R. R., Colton, J., & Kramer, L. S. (2014). *A History of Europe in the Modern World (11th ed)*. New York: McGraw-Hill Professional.
- Papendorf, K. (2015). *Siktet som tyskertøs*. Oslo: Novus Forlag.
- Pedersen, T. A. (2012). *Vi kalte dem tyskertøser*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. (2017). *Utredning om norske myndigheters behandling av tre utvalgte grupper etter andre verdenskrig*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/utredning-om-norske-myndigheters-behandling-av-tre-utvalgte-grupper-etter-andre-verdenskrig/id2557482/>
- Virgili, F. (2002). *Shorn Women*. New York: Berg Publishers.